

การพัฒนาชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา

โดยกระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน

(Development of Value Added Agricultural Community Product Learning
Packages Using Mixed Method Research Approach)

ทิพย์วิมล วงแก้วศิริ¹ ศิรินทร มีขอบทอง² จิตติมา ปัญญาพิสิทธิ์³ จิรัชญา โคศิลา⁴

ธนเทพ ศิริพัลลภ⁵ อภิวัฒน์ วงศ์ณรัตน์⁶ และจรรูวรรณ สุนทรเสณี⁷

Thipwimol Wangkaewhiran¹ Sirinthorn Meekhobtong² Jittima Panyapisit³

Jiratchaya Kosila⁴ Thanathep Siripallop⁵ Apiwat Wongnarat⁶

and Jarruwan Soontornsanee⁷

Received: December 12, 2023

Revised: March 4, 2024

Accepted: March 15, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ชุดความรู้ผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนของเกษตรกรจังหวัดฉะเชิงเทรา 2) เพื่อจัดทำชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างนวัตกรรมยกระดับความสามารถทางการแข่งขันธุรกิจเกษตรจากผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ของจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร ครัวเรือนชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตและแปรรูปข้าว ผู้แทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดฉะเชิงเทรา การ

¹ ผู้ประพันธ์บรรณกิจ รองศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Corresponding Author, Associate Professor, Faculty of Education, Rajabhat Rajanagarindra University,
E-mail: thipwimol.wan@rru.ac.th

² อาจารย์ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

Lecturer, School of Industrial Education and Technology, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang,
E-mail: sirinthorn.me@kmitl.ac.th

³ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Lecturer, Faculty of Education, Rajabhat Rajanagarindra University, E-mail: jppittima@hotmail.com

⁴ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Lecturer, Faculty of Education, Rajabhat Rajanagarindra University, E-mail: jiratchaya.kos@rru.ac.th

⁵ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Lecturer, Faculty of Education, Rajabhat Rajanagarindra University, E-mail: thana_sir@hotmail.com

⁶ อาจารย์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Lecturer, Faculty of Industrial Technology, Rajabhat Rajanagarindra University, E-mail: piwatwong@hotmail.com

⁷ อาจารย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Lecturer, Faculty of Science and Technology, Rajabhat Rajanagarindra, E-mail: jarruwansoo.1963@gmail.com

วิเคราะห์สถิติในการวิจัยครั้งนี้ 1) ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 2) วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ชุดความรู้ผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนของเกษตรกรจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า เกษตรกรต้องการชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มต่อยอดผลผลิตจาก “ข้าว” เป็น “แบ่งข้าว” เพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และการใช้ผลผลิตทางการเกษตรในกลุ่มสมุนไพรที่นำไปสู่การถนอมอาหาร และเป็นของใช้ในครัวเรือน

2. ชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ 3 กลุ่ม (1) กลุ่มที่ 1 ผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ ได้แก่ ซอฟท์คุกกี้ข้าวไรซ์เบอร์รี่แยมมะม่วง และคุกกี้ข้าวออแกนิก (2) กลุ่มที่ 2 ผลิตภัณฑ์อาหาร และการถนอมอาหาร ได้แก่ น้ำพริกสมุนไพร และลูกชิ้นข้าวออแกนิก และ (3) กลุ่มที่ 3 ผลิตภัณฑ์อาบน้ำและบำรุงผิว ได้แก่ ครีมอาบน้ำสูตรน้ำมันข้าวไรซ์เบอร์รี่ โดยมีผลการประเมินระดับการยอมรับต่อผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยรวมในการยอมรับ อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = 4.40)

3. แนวทางการสร้างนวัตกรรมยกระดับความสามารถทางการแข่งขันธุรกิจเกษตรจากผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยการเพิ่มคุณค่าเชิงธุรกิจ (Value Propositions) จากจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชุมชน อีกทั้งขั้นตอนและกระบวนการผลิตที่เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพ กระบวนการปลูกที่ปราศจากสารเคมี ส่งต่อให้กับผู้บริโภคด้วยความมั่นใจในคุณภาพ ผู้มีส่วนร่วมในชุมชนควรมีการนำเสนอเรื่องเล่า (Story telling) เพื่อเพิ่มคุณค่าเชิงธุรกิจของผลิตภัณฑ์ และ จัดการช่องทางในการจัดจำหน่าย (Channels) 3 ช่องทาง ได้แก่ 1) การขายปลีก และขายส่งผลิตภัณฑ์หน้าร้าน 2) การออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์นอกสถานที่ และ 3) การโทรศัพท์สั่งจอง และช่องทางออนไลน์ ทั้งนี้ควรประชาสัมพันธ์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ในแหล่งที่มีผลิตภัณฑ์วางจำหน่าย

คำสำคัญ การพัฒนานาชุดความรู้, การสร้างมูลค่าเพิ่ม, ผลิตภัณฑ์เกษตร, กระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the results of using a participatory action research to synthesize agricultural product learning packages in the community of farmers in Chachoengsao Province, 2) to create value added learning packages of agricultural products in Chachoengsao Province community, and 3) to study guidelines to create innovations for enhancing the competitiveness of agribusiness from community products for sustainable self-reliance of Chachoengsao Province. The target groups in the research were farmers, local people intellectuals, agricultural expert in rice production and processing representatives from relevant government agencies in Chachoengsao Province. The data were analyzed by 1) basic statistics such as percentage, mean (\bar{X}), standard deviation (S.D.), and 2) content analysis for qualitative analysis. The research results were as follows:

1. The results of using a participatory process to synthesize agricultural product learning packages in the community of farmers found that farmers needed a knowledge set to create

added value to expand products from "rice" to "rice flour" to be processed into community products in Chachoengsao Province, and the use of agricultural products in the herbal group for processing which led to food preservation to reduce household expenses.

2. The learning packages on creating value added of agricultural products in the Chachoengsao Province community consisting of 3 product groups: (1) bakery product, including Soft Riceberry Cookies with Mango Jam and Organic Rice Cookies (2) food product and food preservation, including Herbal Chili Paste and Organic Rice Meatballs, and (3) bath and skin care products, including Riceberry Milk Shower Cream. The results of the evaluation of the acceptance in overall average in acceptance was at a high level ($\bar{X} = 4.40$)

3. The guidelines to create innovations for enhancing the community agricultural products businesses competitiveness for self-reliance sustainability by adding product strengths into business value (Value Propositions). The local wisdom combined together with local community identity, in addition with the production process begin with selection of quality local ingredients, chemical free cultivation, should be delivered to consumers, as well as presenting stories (Story telling) by local people and under three distribution channels: (1) retail and wholesale at the storefronts, (2) out bound flea market and 3) call and online ordering channels. There should be regular product advertising at the points of sale.

Keywords: Learning Package Development, Value Added, Agricultural Products, Mixed Method Research

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากนโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563–2570 และแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563–2565 ซึ่งได้ออกแบบให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในลักษณะแพลตฟอร์ม (Platform) ความร่วมมือ ตามเป้าประสงค์ในการพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้ 2) การวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม 3) การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขัน และ 4) การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ โดยดำเนินงานควบคู่ไปกับการปฏิรูประบบอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ อีกทั้งปัจจุบันระบบเครือข่ายความรู้ออนไลน์มีการขับเคลื่อนอย่างเห็นได้ชัดส่งผลต่อการเรียนรู้และการนำไปประยุกต์ใช้ทั้งต่อผู้เรียน ผู้สอน ผู้ประกอบการรวมถึงประชาชนทั่วไป

สถาบันอุดมศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับประเทศ ดังนั้นในบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่น มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบริบทการเป็นมหาวิทยาลัยในชุมชนท้องถิ่น โดยทุกคณะได้ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ดำเนินกิจกรรมที่มีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย ซึ่งคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ซึ่งมีบทบาทหลักในการผลิตและพัฒนาคู่มือดำเนินโครงการบริการวิชาการภายใต้ยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้ดำเนินงาน

ในโครงการบริการวิชาการเพื่อการบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชากรในท้องถิ่นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยกำหนดพื้นที่บริการวิชาการ คือ ตำบลตงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา จากการดำเนินโครงการดังกล่าวทำให้คณะผู้วิจัยได้ฐานข้อมูลที่สัมพันธ์กับข้อมูลจากสำนักงานเกษตรอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนาเป็นงานเกษตรกรรมของประชากรส่วนใหญ่ รองลงมา คือการทำสวนมะม่วง ส่วนที่เหลือ ประกอบอาชีพรับจ้าง พนักงานบริษัท และรับราชการ ซึ่งการทำเกษตรกรรมนั้นส่วนใหญ่ใช้สารเคมีจึงมีต้นทุนสูง และเป็นการเกษตรเชิงเดี่ยวเมื่อคำนวณต้นทุนกำไรแล้ว รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของเกษตรกรอยู่ในอัตราส่วนที่น้อยมาก หากปีใดผลผลิตล้มตลาก็ส่งผลให้ราคาผลผลิตตกต่ำในขณะที่ต้นทุนเท่าเดิม ส่งผลให้ไม่มีกำไรหรือต้องมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ดังนั้นแนวทางของเกษตรกรที่พึงได้รับคำแนะนำและแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม คือ การลดค่าใช้จ่ายจากการใช้สารเคมีในการเกษตรด้วยปุ๋ยอินทรีย์ที่ชาวบ้านสามารถผลิตขึ้นได้เองด้วยทรัพยากรเดิมที่มีอยู่ การปลูกในสิ่งที่กินเพื่อลดต้นทุนการใช้จ่ายในแต่ละมื้ออาหาร หากมีมากเกินก็แจกจ่ายเพื่อนบ้านหรือนำไปขายได้ โดยมีการน้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในอาชีพและชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ (คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 2562) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ระบุไว้ใน มาตรา 7 “ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดินฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ได้ดำเนินโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวน 30 ตำบล ผลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนรับผิดชอบโครงการ พบว่า คณะและหน่วยงานต่างๆ ได้ช่วยสนับสนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่และได้ร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์เด่นของชุมชนจำนวนมากมาย สามารถจำแนกได้ 2 กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ประกอบด้วย 1) ผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชเกษตร อาทิ กล้วยเบรกแตก ผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบ กล้วยรังนก ข้าวหอมมะลิปลอดสาร มะม่วงกวน มะม่วงหาวมะนาวโห่แช่อิ่ม น้ำพริกปลานิล น้ำพริกปลานิลสมุนไพร น้ำพริกกุ้งเสียบ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเห็ดนางฟ้า เห็ดหลินจือ น้ำมันเบอร์รี่ แปรรูปเมล็ดเบอร์รี่ มะม่วงหิมพานต์ ปลาแร่ และทองม้วน เป็นต้น 2) ผลิตภัณฑ์และของใช้จากพืชเกษตร อาทิ ดอกไม้จันทร์ ดอกไม้ประดิษฐ์จากผ้า กระเป๋าผ้า บาติกของที่ระลึกประเภทเสื้อแฟนท์และถุงผ้า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานใบตาล ตะกร้าจักสาน ตะกร้าสานพลาสติก หมวกกุยเล้ย ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว บรรจุกัญชงมะม่วง ไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว สบู่สมุนไพร ปุ๋ยน้ำสมุนไพร น้ำยาซักผ้า ตะไคร้หอมแผ่นซีไลยูง ปุ๋ยหมักชีวภาพ (พรทิพย์ อ้นเกษม, จิรัชญา โคศิลา และ อภิวัฒน์ วงศ์มรัตน์, 2563)

จากข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ และศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ได้นำมาดำเนินการผ่านมายังขาดจุดเชื่อมต่อเพื่อสืบสาน ต่อยอด และรักษาองค์ความรู้ทางการเกษตรของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน หากชุมชนสามารถดำเนินการจัดการความรู้ของชุมชนได้ย่อมเป็นคลังแห่งความรู้ที่มีประโยชน์กับชุมชนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ดังคำกล่าวที่ว่า ยุคนี้เป็นยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Society and Economy) แข่งขันกันด้วยอำนาจของความรู้ ไม่ใช่แข่งขันกันด้วยการสะสมปัจจัย (Factors Accumulation) (สำนักส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน, 2559)

ดังนั้น กระบวนการสังเคราะห์ชุดความรู้ต้นทุนทางการเกษตรของชุมชนจึงเป็นข้อมูลองค์ความรู้ที่จะมีคุณค่าและมูลค่าในการเป็นปัจจัยตั้งต้นของกระบวนการพัฒนาต่อยอดที่แท้จริงได้ต่อไป ด้วยความสำคัญดังกล่าว ประกอบกับการสนับสนุนส่งเสริมการต่อยอดแผนงานตามยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งคณะครุศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องของชุมชนมาใช้ในการหนุนเสริมพลังชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ ถอดบทเรียนความสำเร็จ และค้นหาจุดที่ต้องการพัฒนาต่อยอดหรือแก้ปัญหา (pain point) ในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรจากข้าวในจังหวัดฉะเชิงเทรา จึงดำเนินการวิจัยเพื่อจัดทำชุดความรู้ และแนวทางการสนับสนุนส่งเสริมต่อยอด และเสนอแนวทางแก้ปัญหาด้วยกระบวนการวิจัยแบบผสมผสานเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ชุดความรู้ผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนของเกษตรกรจังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อจัดทำชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างนวัตกรรมยกระดับความสามารถทางการแข่งขันธุรกิจเกษตรจากผลิตภัณฑ์ชุมชน

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมซึ่งมี 5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (ยุพาพร รูปงาม, 2545)

1.1 ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) แนวคิดนี้ได้อ้างอิงถึง Maslow ซึ่งกล่าวถึงการเกลี้ยกล่อมว่าหมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะในเรื่องความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เป็นไปตามลำดับขั้นความต้องการ 5 ระดับ (Hierarchy of Needs) ดังนี้

1.1.1 ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Need) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

1.1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูก ขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

1.1.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

1.1.4 ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Self-esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

1.1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-actualization Needs) เป็นความต้องการในระบบสูงสุด ที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเอง ให้ดีที่สุดในสิ่งที่ทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเอง ให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

1.2 ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) แนวคิดนี้เชื่อว่าคนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย เนื่องจากขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายาม สร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารััดเอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนตัวที่เป็นขวัญส่วนบุคคล และขวัญของกลุ่ม

1.3 ทฤษฎีสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม (Nationalism) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่นำสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมให้เกิดขึ้น หมายถึงความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น

1.4 ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญต่อการสร้างผู้นำซึ่งจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการร่วมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive Leader) เป็นผู้นำที่มีลักษณะประชาธิปไตย ใช้วิธีการบริหารแบบกระจายอำนาจ ให้อิสระเสรีภาพแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือ ผู้ร่วมงานในการแสดงความคิดเห็น การใช้อำนาจมุ่งก่อให้เกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุมีผล อาจมีผู้นำในลักษณะผู้นำพลวัต คือ ผู้นำที่เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (Dynamic Leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative Leader) ผลของการใช้ทฤษฎีการสร้างผู้นำทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ย่อมจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยดี

1.5 ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method) เป็นแนวคิดการใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือ เป็นวิธีที่ง่ายเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุดในเรื่องการใช้วิธีการบริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็อาจไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็น เพราะการใช้ระบบบริหาร เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์

2. แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการ Design Thinking

เป็นการเน้นค้นหาความต้องการของลูกค้าเป็นศูนย์กลาง ด้วยแนวคิดแผนธุรกิจหน้าเดียว (Business Model Canvas (BMC) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 9 ด้าน คือ 1) ส่วนของลูกค้า (Customer Segment) 2) คุณค่าเชิงธุรกิจ (Value Propositions) 3) การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับลูกค้า (Customer Relations)

4) ช่องทางในการจัดจำหน่าย (Channels) 5) กิจกรรมหลัก (Key Activities) 6) คู่ค้าทางธุรกิจหรือพันธมิตรหลัก (Key Partnerships) 7) ทรัพยากรหลัก (Key Resources) 8) โครงสร้างค่าใช้จ่าย (Cost Structure) และ 9) กระแสรายได้ (Revenue)

3. หลักการเศรษฐศาสตร์กับการศึกษา

จากผลการวิจัยของ Becker (1964) และ Mincer (1974) ที่ให้ความสำคัญกับอัตราผลตอบแทนของการศึกษา (Returns to Schooling) ซึ่งบ่งชี้ว่าการศึกษาที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนทำให้ได้รับผลตอบแทนที่แตกต่างกัน และทุนมนุษย์เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญที่สุดต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว รวมถึงงานวิจัยของ Lucas Jr. (1988) Romer (1990) และ Mankiw et al. (1992) ได้เสนอกรอบแนวคิดที่ว่าทุนมนุษย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานความมั่งคั่งระหว่างแรงงานทักษะสูงจะนำไปสู่นวัตกรรมที่เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และรักษิต สุทธิพงษ์ (2016) ได้อธิบายไว้ว่า การจัดการศึกษาในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์การศึกษา คือ การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษากับการลงทุนของทุนมนุษย์ในการเชื่อมโยงกับการศึกษาและตลาดแรงงาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ “สร้างคนไทยรุ่นใหม่ ให้เป็นคนดี มีคุณภาพ” มีศักยภาพในการแข่งขันทางเศรษฐกิจและมีความภาคภูมิใจของความเป็นชาติไทย

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้บูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นการวิจัยที่มีการเก็บข้อมูลหรือวิเคราะห์ข้อมูลทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อมูลและการบูรณาการข้อมูล ณ ช่วงเวลาของการดำเนินการวิจัย ปีงบประมาณ 2565 โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกระยะของการวิจัย และใช้แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการ Design Thinking ด้วยแนวคิดแผนธุรกิจหน้าเดียว

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน เป็นการวิจัยที่มีการเก็บข้อมูลหรือวิเคราะห์ข้อมูลทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้ข้อมูล ณ ช่วงเวลาของการดำเนินการวิจัย ปีงบประมาณ 2565 โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกระยะของการวิจัย สามารถสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา: จากการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตของการวิจัย โดยกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่างและตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยตามระยะของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร ประชาชนผู้มีปัญญา ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตและแปรรูปข้าว หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดฉะเชิงเทรา และผู้แทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จำนวน 14 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์ด้านเกษตรในชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา มากกว่า 5 ปี ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยข้อมูลพื้นฐานจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรในพื้นที่จังหวัด ฉะเชิงเทราในรอบ 5 ปี ที่ผ่านมา และนำข้อมูลจากการถอดเทปมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผล

2) ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ความต้องการในการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรเพื่อการสังเคราะห์ชุดความรู้ผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนของเกษตรกรจังหวัดฉะเชิงเทรา

ระยะที่ 2 การพัฒนาชุดความรู้การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์เกษตร กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนผู้มีปัญญา ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตและแปรรูปข้าว นักวิชาการด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์แปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชน มากกว่า 5 ปี จำนวน 15 คน การเก็บข้อมูล ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้ 1) ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและนำข้อมูลจากการถอดเทปมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผล 2) ลงพื้นที่ร่วมกับชุมชนเรียนรู้การแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อถอดบทเรียนชุดความรู้การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์เกษตร

2) ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย ตัวแปรต้น ได้แก่ การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตร ตัวแปรตาม ได้แก่ คุณภาพของผลิตภัณฑ์เกษตรที่ผ่านกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่ม

ระยะที่ 3 การศึกษาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตร

การศึกษาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตร ด้วยกระบวนการวิเคราะห์เชิงธุรกิจ Business Model Canvas ในการวิเคราะห์ภาพรวมของปัจจัยสำคัญในการดำเนินธุรกิจครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์เกษตร ที่ผ่านการหาคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญด้านแปรรูปผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและประเมินผล จำนวน 2 คน รวม 5 คน พิจารณาเครื่องมือเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและภาษาที่ใช้โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างประเด็นการประเมินและเป้าหมายของการประเมิน พบว่ามีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 1 ทุกรายการประเมิน

ผลการวิจัย

1. ผลการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ชุดความรู้ผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนของเกษตรกรจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งดำเนินการในระยะที่ 1 พบว่า เกษตรกรต้องการชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มต่อยอดผลผลิตจาก “ข้าว” เป็น “แป้งข้าว” เพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และการใช้ผลผลิตทางการเกษตรในกลุ่มสมุนไพรในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่นำไปสู่การถนอมอาหาร และเป็นของใช้ในครัวเรือนเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งนี้ชุมชนคาดหวังความคาดหวังและความต้องการของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย การสนับสนุนด้านการขายได้มากขึ้น เกิดการแปรรูปสินค้าใหม่และพัฒนาแนวทางการขอรับรองมาตรฐาน รวมถึงมีความต้องการพี่เลี้ยงหรือหน่วยงานที่ช่วยติดตามให้คำแนะนำได้อย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บางส่วน มีดังนี้

“ในกลุ่มเรามีการแปรรูปข้าว คือ เรามีการทำขนมข้าวตุ๋น จะขายก็พอไปได้ เราเอาปลายข้าวมาทำขนมจนทุกวันนี้ แต่ที่นี้เราอีกอยากจะได้สูตรขนมที่ขายออกไปเป็นขนมอะไรที่คนเขาทานแล้วเก็บไว้ทานได้หลายวันอะไรอย่างนี้คะ เรายังไม่มีตรงนี้เราทำแล้วมันทานไม่ได้หลายวัน แต่อยากมีตรงนี้กันด้วยเพื่อจะได้เพิ่มช่องทาง”

2. ชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งดำเนินการในระยะที่ 2 ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ 3 กลุ่ม คือ 1) ประเภทผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ 1 ซอฟท์คุกกี้ข้าวไรซ์เบอร์รี่แยมมะม่วง ผลิตภัณฑ์ที่ 2 คุกกี้ข้าวออแกนิก 2) ประเภทผลิตภัณฑ์อาหาร และการถนอมอาหาร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ 3 น้ำพริกสมุนไพร ผลิตภัณฑ์ที่ 4 ลูกชิ้นข้าวออแกนิก และ 3) ประเภทผลิตภัณฑ์อาบน้ำและบำรุงผิว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ 5 ครีมอาบน้ำสูตรน้ำมันข้าวไรซ์เบอร์รี่ โดยมีผลการประเมินระดับการยอมรับต่อผลิตภัณฑ์คุกกี้ข้าวไรซ์เบอร์รี่และแยมมะม่วง (ทั้งด้านรูปลักษณ์ รสชาติ รสสัมผัส และกลิ่น) อยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด (\bar{X} = 4.54) ระดับการยอมรับของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์คุกกี้ข้าวออแกนิก (ทั้งด้านรูปลักษณ์ รสชาติ รสสัมผัส และกลิ่น) อยู่ในระดับพึงพอใจมาก (\bar{X} = 4.49) ระดับการยอมรับของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์น้ำพริกสมุนไพร (ทั้งด้านรูปลักษณ์ รสชาติ รสสัมผัส และกลิ่น) อยู่ในระดับพึงพอใจมาก (\bar{X} = 4.12) ระดับการยอมรับของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ลูกชิ้นข้าวไรซ์เบอร์รี่ (ทั้งด้านรูปลักษณ์ รสชาติ รสสัมผัส และกลิ่น) อยู่ในระดับพึงพอใจมาก (\bar{X} = 4.38) ระดับการยอมรับของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ครีมอาบน้ำถนอมผิวสูตรน้ำมันข้าวไรซ์เบอร์รี่ (ทั้งด้านรูปลักษณ์ สี ความเหนียว และความตึงผิว การล้างทำความสะอาด และ กลิ่น) อยู่ในระดับพึงพอใจมาก (\bar{X} = 4.46) และ ค่าเฉลี่ยรวมในการยอมรับ อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = 4.40) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บางส่วน คือ 1) ผลิตภัณฑ์ครีมอาบน้ำสีอ่อน ดูอ่อนโยน แต่ทำให้หน้าสกินน้อยไปหน่อย 2) ผลิตภัณฑ์คุกกี้ยากให้ใส่มะม่วงกวน และแยมมะม่วงเป็นไส้ให้หลายๆ 3) ชอบมากที่นำวัตถุดิบมะม่วงของบางคล้ามาทำแยมมะม่วง แล้วใช้ข้าวของพจนานุกรมทำเป็นคุกกี้ แต่ก็อยากได้ไส้เพิ่มด้วย 4) อยากให้ทำครีมอาบน้ำให้ขวดใหญ่ๆ จะได้ใช้ได้นาน และ 5) ครีมอาบน้ำถนอมผิวจริง กลิ่นอ่อนๆ สดชื่น

3. แนวทางการสร้างนวัตกรรมยกระดับความสามารถทางการแข่งขันธุรกิจเกษตรจากผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งดำเนินการในระยะที่ 3 โดยการเพิ่มคุณค่าเชิงธุรกิจ (Value Propositions) จากจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชุมชน อีกทั้งขั้นตอนและกระบวนการผลิตที่เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพ กระบวนการปลูกที่ปราศจากสารเคมี ส่งต่อให้กับผู้บริโภคด้วยความมั่นใจในคุณภาพและแตกต่างจากสินค้าทั่วไป เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ควรถ่ายทอดให้ลูกค้าที่ใช้ผลิตภัณฑ์รับรู้ การสร้างความรู้สึกลึบถึงประสบการณ์ที่แตกต่างจากสินค้าทั่วไปเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในชุมชนควรมีการนำเสนอเรื่องราว (Storytelling) เพื่อเพิ่มคุณค่าเชิงธุรกิจของ

ผลิตภัณฑ์ เช่น การบอกเล่ากระบวนการผลิตวัตถุดิบชนิดต่างๆ การเล่าเรื่องราวคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ผู้เพาะปลูก กระบวนการแปรรูปที่อาศัยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับสิ่งที่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในชุมชน คุณสมบัติเฉพาะของผลิตภัณฑ์ที่รักษาและดูแลสุขภาพของผู้บริโภค และ จัดการช่องทางในการจัดจำหน่าย (Channels) 3 ช่องทาง ได้แก่ 1) การขายปลีก และขายส่งผลิตภัณฑ์หน้าร้าน 2) การออกบูธจำหน่าย ผลิตภัณฑ์นอกสถานที่ และ 3) ช่องทางการส่งจอบทางโทรศัพท์และช่องทางออนไลน์ ทั้ง 3 ช่องทางเป็นช่องทาง ที่ปัจจุบันชุมชนใช้ส่งต่อสินค้าอยู่แล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องคือ การให้ผู้บริโภครับรู้ข้อมูลข่าวสารจาก ช่องทางต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และการประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ ที่มีผลิตภัณฑ์วางจำหน่าย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทราโดย กระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ชุดความรู้ผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนของเกษตรกร จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า เกษตรกรต้องการชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มต่อยอดผลผลิตจาก “ข้าว” เป็น “แบ่งข้าว” เพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และ การใช้ผลผลิตทางการเกษตรในกลุ่มสมุนไพรในการ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่นำไปสู่การถนอมอาหาร และเป็นของใช้ในครัวเรือนเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนด ชีวิตของตนเองเป็นตัวของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี นอกจากนี้ การที่ประชาชนหรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ทรัพยากร ควบคุมการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา สอดคล้องตามแนวทางการพัฒนาประเทศโดยเน้นการพัฒนาคนในประเทศที่ถือได้ว่าเป็นทุนมนุษย์ตามหลักการ เศรษฐศาสตร์กับการศึกษาโดยจากผลการวิจัยของ Becker (1964) และ Mincer (1974) โดยงานวิจัยกลุ่มนี้ ให้ความสำคัญกับอัตราผลตอบแทนของการศึกษา (Returns to Schooling) ซึ่งช่วยบ่งชี้ว่าการศึกษาที่เพิ่มขึ้น ของผู้เรียนทำให้ได้รับผลตอบแทนที่แตกต่างกัน อีกทั้งทุนมนุษย์เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดต่อ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว อีกทั้ง งานวิจัยของ Lucas Jr. (1988) Romer (1990) และ Mankiw et al. (1992) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดที่ว่าทุนมนุษย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานความ พันธะระหว่างแรงงานทักษะสูงจะนำไปสู่นวัตกรรมที่เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต รวมถึงรัชชิต สุทธิพงษ์ (2016) ได้อธิบายไว้ว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์การศึกษา คือ การศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษากลับมาลงทุนของทุนมนุษย์ในการเชื่อมโยงกับการศึกษาและตลาดแรงงาน โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อ “สร้างคนไทยรุ่นใหม่ ให้เป็นคนดี มีคุณภาพ” มีศักยภาพในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และ มีความภาคภูมิใจของความเป็นชาติไทย

ในด้านของการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bouneaw (2007) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าเป็นกระบวนการที่สนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของ ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินการใด ๆ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์นั้นนำไปสู่การแลกเปลี่ยนและ

สร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ทางด้านจิตใจ และอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้มีการกระทำการใดๆ จนบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม ในทำนองเดียวกันกับที่ Keith (1972) และ Worapradit (2010) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมของกลุ่มคน การจัดกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจำเป็นต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณีและทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม) เนื่องจากกระบวนการพัฒนาอย่างเสรีตามหลักการของความเป็นประชาธิปไตย ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกคน กระบวนการมีส่วนร่วมจึงแสดงถึงความตระหนัก ความต้องการ และคุณค่าของประชาชนที่เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการและการตัดสินใจของภาครัฐ ภายใต้การมีเป้าหมายเดียวกัน โดยใช้กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง เพื่อให้มีการตัดสินใจที่เหมาะสม และได้รับการสนับสนุนจากประชาชน (Creighton, 2005) การเข้ามามีมีส่วนร่วมของชุมชนจึงควรประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ปัญหาของชุมชน (2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต (3) การกำหนดกิจกรรม (4) การดำเนินกิจกรรม และ (5) การประเมินผลกิจกรรม โดยให้ความสำคัญกับการใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการเข้ามามีมีส่วนร่วม หน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น สอดคล้องกับการวิจัยของ รัชยานภิก รัชตะวรรณ และคณะ (2561) ที่ทำการศึกษาในระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาพในบริบทของสังคมไทย ที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกในการพัฒนาสุขภาพ พบว่า ในการดำเนินการพัฒนาสุขภาพของชุมชน มีระดับของการมีส่วนร่วม 5 ระดับ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in Planning) เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทางในการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์และ ความต้องการในการพัฒนาสุขภาพของกลุ่มเป้าหมาย การสร้างความเข้าใจและพัฒนาแนวทางในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in Implementation) ระดับนี้เป็นการร่วมกันจัดทำกิจกรรมหรือการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ของชุมชน ร่วมกับผู้รับผิดชอบโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย ที่วางไว้ 3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in Utilization) เป็นการนำกิจกรรมที่ได้ร่วมกำหนดไว้ตามแผนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ผลที่ได้รับเป็นการเพิ่มระดับการพึ่งพาตนเอง และการขัดเกลาทางสังคมของชุมชน 4) การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ (Participation in Benefit Sharing) เป็นการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเสมอภาค ผู้ได้รับผลประโยชน์คือ ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียโดยประโยชน์ที่ได้รับจะมีความแตกต่างกัน ตามสถานภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมตรวจสอบ และติดตามผลการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการ และหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินการได้ สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง จะมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มได้การมีส่วนร่วมดังกล่าวสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1980) ที่ได้ระบุไว้ว่าต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน 4 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรและทำด้วยวิธีการอย่างไร มีส่วนในการตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและการร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนในการประเมินผลโครงการ และยังสอดคล้องกับทฤษฎีสร้างความรู้ศึกษาที่ให้ความสำคัญ

ต่อปัจจัยที่นำสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น เป็นความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวม พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อท้องถิ่น

2. ชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ 3 กลุ่ม (1) กลุ่มที่ 1 ผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ ได้แก่ ซอฟท์คุกกี้ข้าวไรซ์เบอร์รี่แยมมะม่วง และคุกกี้ข้าวออแกนิก (2) กลุ่มที่ 2 ผลิตภัณฑ์อาหาร และการถนอมอาหาร ได้แก่ น้ำพริกสมุนไพร และลูกชิ้นข้าวออแกนิก และ (3) กลุ่มที่ 3 ผลิตภัณฑ์อาบน้ำและบำรุงผิว ได้แก่ ครีมอาบน้ำสูตรน้ำมันข้าวไรซ์เบอร์รี่ โดยมีผลการประเมินระดับการยอมรับต่อผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยรวมในการยอมรับ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$) นั้นเป็นเพราะผลิตภัณฑ์ ทั้ง 5 ชนิด เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากวัตถุดิบด้านการเกษตรของจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีจุดเน้นที่มาจากผลิตภัณฑ์เกษตรที่ตอบโจทย์ยุคสมัยที่ประชาชนให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพ ดังที่ เกษตรกรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษารังนี้ มีความรู้ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์และความรู้ใหม่ พร้อมกับมีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากได้สะท้อนผลว่าตนเองเกิดการเรียนรู้ใน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง การเรียนรู้ผ่านการสอบถามความรู้จากผู้เชี่ยวชาญและการเรียนรู้ผ่านการสังเกต ซึ่งการเรียนรู้ผ่านการสังเกตทำให้เกิดประสบการณ์สังสมและนำมาประยุกต์ใช้กับการปลูกข้าว 2) การเรียนรู้ผ่านการเรียนการสอน หมายถึง เกิดการเรียนรู้ผ่านผู้มีประสบการณ์สูงให้การถ่ายทอดเนื้อหาผ่านช่องทางต่างๆ จนทำให้มีทักษะความรู้ เกิดการเรียนรู้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานของตนเอง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการทำนาที่ไม่พึ่งพาสารเคมี และลดมลภาวะที่เกิดจากการเผาหรือการตกค้างของสารเคมีใช้ธรรมชาติบำบัดเพื่อส่งเสริมคุณภาพของการทำงานให้ดีขึ้น ดังเช่น การใส่กลบตอซังเพื่อใช้เป็นปุ๋ยบำรุงดินแทนการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้จุลินทรีย์จากฮอโรมอนไข่ การทำปุ๋ยหมักจากขี้วัว การใช้น้ำหมักย่อยสลายขี้ข้าว เป็นต้น ทั้งนี้จากการเก็บข้อมูลยังพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการลดการพึ่งพาสารเคมีหรือสารเคมีต่างๆ และหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนนั้นช่วยลดต้นทุนได้จริงเมื่อเทียบกับนาที่ยังใช้สารเคมี ดังนั้นจากคุณค่าดังกล่าวเมื่อนำมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ จึงคาดหวังให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่ช่วยเพิ่มมูลค่าจากสินค้าทั้งในส่วนที่เป็นประเภทผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ ได้แก่ ซอฟท์คุกกี้ข้าวไรซ์เบอร์รี่แยมมะม่วง คุกกี้ข้าวออแกนิก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่เด็กและเยาวชนชอบรับประทาน ประเภทผลิตภัณฑ์อาหาร และการถนอมอาหาร ได้แก่ น้ำพริกสมุนไพร และลูกชิ้นข้าวออแกนิก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ในกลุ่มน้ำพริก เป็นผลิตภัณฑ์ที่อยู่คู่ประชาชนชาวไทยมาอย่างยาวนานประกอบกับสูตรการทำน้ำพริกสมุนไพรในงานวิจัยครั้งนี้ สามารถเป็นการถนอมอาหารได้อีกด้วย ส่วนผลิตภัณฑ์ลูกชิ้นข้าวออแกนิกก็เป็นการแปรรูปที่ทำให้เกิดการนำไปปรุงอาหารได้อย่างหลากหลายชนิดได้ต่อไป และประเภทผลิตภัณฑ์อาบน้ำและบำรุงผิว ได้แก่ ครีมอาบน้ำสูตรน้ำมันข้าวไรซ์เบอร์รี่ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการดำเนินการวิจัยของณพรรณ สินธุศิริ (2563) และคณะที่ทำการศึกษารื่อง ช่องทางการจัดจำหน่ายสำหรับผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวอินทรีย์: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิ นครคง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ และการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายสำหรับผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวอินทรีย์ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ประชาชนเขตเทศบาลนครราชสีมา จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นอกจากนี้การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวนทั้งหมด 16 คน ในจังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วยกลุ่มผู้รักสุขภาพและผู้สูงอายุ จำนวนอย่างละ 8 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าเพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อ

การตัดสินใจบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ คือด้านความสะดวกในการซื้อ ด้านคุณภาพสินค้าและด้านราคาที่ยุติธรรม ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ผลการสัมภาษณ์พบว่า การจัดทำผ่านระบบออฟไลน์และออนไลน์มีความจำเป็นต่อการดำเนินงานของผู้ประกอบการ และยังพบว่าผลการวิจัยสอดคล้องกับการวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัย ภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ของทัศนีย์ อารมย์เกลี้ยง (2560) ที่พบว่ากลุ่มเกษตรกรชุมชนจังหวัดเชียงใหม่มีความต้องการในการวางแผนการพัฒนาและต่อยอดอาหารหรือสินค้าเกษตรของตนที่จะนำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรับมนุษย์ให้มีความปลอดภัย โดยไม่มีลักษณะของอาหารไม่บริสุทธิ์ที่ตามกฎหมายว่าด้วยอาหาร และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. แนวทางการสร้างนวัตกรรมการยกระดับความสามารถทางการแข่งขันธุรกิจเกษตรจากผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ของจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการเพิ่มคุณค่าเชิงธุรกิจ (Value Propositions) จากจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชุมชน และกระบวนการผลิตที่เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพ กระบวนการปลูกที่ปราศจากสารเคมี ส่งต่อให้กับผู้บริโภคด้วยความมั่นใจในคุณภาพและแตกต่างจากสินค้าทั่วไป เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ควรถ่ายทอดให้ลูกค้าที่ใช้ผลิตภัณฑ์รับรู้ การสร้างความรู้สึกถึงประสบการณ์ที่แตกต่างจากสินค้าทั่วไปเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในชุมชนควรมีการนำเสนอเรื่องเล่า (Storytelling) เพื่อเพิ่มคุณค่าเชิงธุรกิจของผลิตภัณฑ์ จากผลการวิจัยดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางในการสร้างนวัตกรรมการยกระดับความสามารถทางการแข่งขันธุรกิจเกษตรจากผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยดำเนินการผ่านกระบวนการ Design Thinking คือการเน้นค้นหาความต้องการของลูกค้าเป็นศูนย์กลาง คณะผู้วิจัยดำเนินการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดมความคิดเห็น เก็บข้อมูลหาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในชุมชนสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์และนำไปทดลองตลาดเพื่อเก็บข้อมูลและนำมาพัฒนาอีกครั้งก่อนออกสู่ตลาดจริง การวิเคราะห์รูปแบบนี้เป็น การวิเคราะห์จากผลิตภัณฑ์ ทั้ง 5 ผลิตภัณฑ์ โดยใช้ Business Model Canvas ในการวิเคราะห์ภาพรวมของปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน ดังนี้ 1) ส่วนของลูกค้า (Customer Segment) คือความต้องการของลูกค้าที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มลูกค้าในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งนี้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า กลุ่มผู้ผลิตสินค้าในชุมชนต้องการขยายกลุ่มฐานลูกค้าโดยเพิ่มช่องทางจัดจำหน่ายรวมถึงประชาสัมพันธ์สินค้าผ่านทางออนไลน์ และขยายกลุ่มตลาดออนไลน์ให้มากขึ้น 2) คุณค่าเชิงธุรกิจ (Value Propositions) คือ จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชุมชน อีกทั้งขั้นตอนและกระบวนการผลิตที่เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพ กระบวนการปลูกที่ปราศจากสารเคมี ส่งต่อให้กับผู้บริโภคด้วยความมั่นใจในคุณภาพและแตกต่างจากสินค้าทั่วไป พิจารณาจากผลความพึงพอใจในการใช้สินค้าและบริการ พบว่า เมื่อลูกค้าใช้ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับอาหาร ลูกค้ามีความพึงพอใจในด้านรสชาติ รสสัมผัส ความกลมกล่อม และกลิ่น ด้านผลิตภัณฑ์ครีมอาบน้ำ ลูกค้ามีความพึงพอใจในด้านความรู้สึกสะอาด สดชื่นตามธรรมชาติ และมีความอ่อนโยนต่อผิวหนัง 3) การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับลูกค้า (Customer Relations) คือ การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพ และวัตถุดิบนั้นมีกระบวนการปลูกที่ปราศจากสารเคมี เมื่อลูกค้าได้ใช้บริการจึงเกิดการบอกต่อผลิตภัณฑ์ และกลับมาซื้อซ้ำ รวมถึงมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้ลูกค้าเชื่อมั่นในการผลิต เช่น การบริการตอบคำถามส่วนตัว (Chat) ผ่าน Line รวมถึงการแจ้งรอบในการจัดส่งสินค้าเพื่อให้ลูกค้าสั่งซื้อสินค้าล่วงหน้า 4) ช่องทางในการจัดจำหน่าย (Channels) คือ 3 ช่องทาง ได้แก่ (1) การขายปลีก และขายส่งผลิตภัณฑ์หน้าร้านสามารถขายให้นักท่องเที่ยวที่สัญจรไปมา และกลุ่มคนในชุมชน (2) การออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์นอกสถานที่

เช่นตลาดนัดชุมชน งานมหกรรมสินค้าในสถานที่ต่างๆ งานเทศกาลเฉพาะ และ (3) ช่องทางการสั่งจองทางโทรศัพท์และช่องทางออนไลน์ 5) กิจกรรมหลัก (Key Activities) คือ การผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการส่งผลิตภัณฑ์ตามการสั่งซื้อ การบริการหลังการขาย การเก็บข้อมูลความพึงพอใจเพื่อพัฒนาปรับปรุงทั้งผลิตภัณฑ์และบริการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6) คู่ค้าทางธุรกิจหรือพันธมิตรหลัก (Key Partnerships) คือ เกษตรกรผู้ผลิตวัตถุดิบ เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวออแกนิก ข้าวไรซ์เบอร์รี่ มะม่วง และสมุนไพรรวมถึงเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย หน่วยงานที่สนใจผลิตภัณฑ์เพื่อออกบูธ คนในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ 7) ทรัพยากรหลัก (Key Resources) คือ ทรัพยากรที่หมุนเวียนในกระบวนการผลิต เช่น วัตถุดิบท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การบริหารทรัพยากรทางการเงิน 8) โครงสร้างค่าใช้จ่าย (Cost Structure) คือ ต้นทุนที่ใช้ในการดำเนินธุรกิจ ได้แก่ วัตถุดิบ กระบวนการผลิตวัตถุดิบ แรงงานผลิตผลิตภัณฑ์ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ค่าน้ำมัน ค่าคนงาน 9) กระแสรายได้ (Revenue) คือ รายได้หลักจากผลิตภัณฑ์เป็นรายได้สูงสุดในการดำเนินธุรกิจ จากการใช้นวัตกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับการวิจัยของพรพรรณ เกิดปราชญ์ (2563) ที่ทำการศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง แผนธุรกิจ Chic-Chom โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจให้บรรลุเป้าหมายตามแผนที่ตั้งไว้ และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างกลยุทธ์และนโยบายในการดำเนินธุรกิจให้มีความมั่นคงและยั่งยืน โดยได้ศึกษาความต้องการ พฤติกรรมและทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์บำรุงผิว ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มเป้าหมายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ จำนวน 10 คน เพื่อให้ทราบถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของผลิตภัณฑ์บำรุงผิวจากสารสกัดธรรมชาติเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดต่อไป ผลการวิจัยตลาด พบว่า 1) พฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์บำรุงผิวจากสารสกัดธรรมชาติ ผู้บริโภคจะพิจารณาจากการรีวิวสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อ และสั่งซื้อออนไลน์เนื่องจากมีโปรโมชั่น 2) ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด (4P's) ที่ผู้บริโภคคำนึงถึงการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์บำรุงผิวจากสารสกัดธรรมชาติ ด้านผลิตภัณฑ์สินค้าต้องมีการรับรองมาตรฐาน มีความน่าเชื่อถือ และเหมาะกับสภาพผิว ด้านราคา โดยราคาที่ผู้บริโภคยอมรับได้กับผลิตภัณฑ์บำรุงผิวจากสารสกัดธรรมชาติอยู่ที่ 500-1200 บาท ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผู้บริโภคนิยมทั้งสั่งซื้อจากเว็บไซต์โดยตรงของแบรนด์ สื่อ สังคมออนไลน์ และเว็บบายสินค้าออนไลน์ และด้านการส่งเสริมการตลาดผู้บริโภคมีแนวโน้มจะซื้อสินค้าหากมีการลดราคา 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์การแข่งขันในธุรกิจตลาดความงามในปัจจุบันมีหลากหลายแบรนด์กลุ่มลูกค้าต่างกันแต่หลักสำคัญจะต้องเป็นผลิตภัณฑ์สารสกัดของพืชผลไม้หรืออื่นๆ ที่มาจากธรรมชาติทำให้มีการแข่งขันสูงและทำให้ผลิตภัณฑ์ราคาไม่แพง นอกจากนี้ ยังพบว่าในภาพรวมของผลการพัฒนาชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทราโดยกระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน มีความสอดคล้องกับการวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่ทำการศึกษาโดย ทศนีย์ อารมย์เกลี้ยง (2560) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสนับสนุนด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากข้อมูลปฐมภูมิของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจผ่านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีศักยภาพด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัย

ผลการวิจัย พบว่า ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน พบว่ามีจุดแข็งคือ กลุ่มเกษตรกรมีสมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด คุณสมบัติของดิน การแปรรูปสินค้า การประชาสัมพันธ์ การจัดการบัญชีของกลุ่ม และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจได้ แต่ยังคงมีจุดอ่อนคือ เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการฟาร์มที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า มีโอกาสที่สำคัญคือ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับ ประเทศทั้งในกลุ่มลูกค้ารายใหญ่และรายย่อย และกลุ่มเกษตรกรมีหน่วยงานและสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยสนับสนุนในการจัดการฟาร์ม และให้ความรู้ในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ส่วนอุปสรรคที่สำคัญคือ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชนจากกลุ่มลูกค้าประจำเท่านั้น ทำให้ตลาดไม่มีความหลากหลาย จากศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ดังกล่าวสามารถนำมาสร้างแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาสินค้าเกษตรของกลุ่มให้มีระบบการผลิตที่ปลอดภัย และหามาตรฐานที่เหมาะสมกับสินค้าเกษตรของตนเอง เพื่อสร้างเป้าหมายในการพัฒนาสินค้าของตนได้ และประเด็นกลุ่มเกษตรกรสามารถพัฒนาสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัยโดยใช้เป็นข้อต่อรองทางการค้าได้ (ร้อยละ 22.73) รองลงมา คือ เกษตรกรควรมีความกระตือรือร้นในการหาความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตร สินค้าปลอดภัย ทั้งในประเทศและสำหรับสินค้าที่จะส่งออกไปยังต่างประเทศ ซึ่งเกษตรกรสามารถเข้าร่วมการอบรมจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยฉบับนี้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาชุดความรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์เกษตรในชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทราอาจมีเป้าหมายหลักเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เพิ่มช่องทางสร้างรายได้ และหากพิจารณาในมุมมองของเศรษฐศาสตร์กับการศึกษาจะพบว่า ผลลัพธ์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านเครื่องมือทางการศึกษาที่พัฒนาด้านความรู้ และทักษะ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน บูรณาการกระบวนการถอดบทเรียนร่วมกันเพื่อหาจุดแข็งและเสริมจุดที่ควรพัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ถือเป็นการลงทุนทางการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการแข่งขันได้อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะอยู่ในระดับการแข่งขันระดับใดก็ตาม และถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จริงในการผลิตความรู้ พัฒนาทักษะสำคัญในการทำงานเพื่อสร้างโอกาสทางธุรกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ ที่อาจส่งผลต่อการเพิ่มอัตราการจ้างงาน แนวทางนี้เป็นการกำหนดทิศทางการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างนวัตกรรมและความได้เปรียบทางการแข่งขัน หากทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงาน (in Cash) หรือ การสร้างคุณค่าที่ไม่เน้นมูลค่าหรือรายได้ อาทิ การสร้างความผูกพันองค์กร การเกิดวัฒนธรรมองค์กร หรือองค์ความรู้ใหม่ (in Kind) เป็นต้น ย่อมเกิดการสร้างนวัตกรรมและพัฒนาวิชาชีพให้แก่ชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชุมชน ดังนั้นการนำผลิตภัณฑ์ของชุมชนมาสร้างความแปลกใหม่ และต่อยอด ทดลองรสชาติอื่น ๆ จะช่วยสร้างโอกาสให้ลูกค้าพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนได้

1.2 การยกระดับความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน เช่น การผ่านการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่น่าซื้อ พกพาง่าย สามารถเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ได้นาน มีฉลากกำกับคุณภาพ ส่วนประกอบ วันผลิต/หมดอายุ รวมถึงการออกแบบตราสินค้าที่น่าสนใจ การสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค และเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์

1.3 การเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายและการประชาสัมพันธ์ที่เน้นเรื่องเล่าภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น แอปพลิเคชัน Shopee และ Lazada และสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นโดยจุดขายของผลิตภัณฑ์ที่นำไปเป็นข้อมูลประชาสัมพันธ์ หรือสร้าง QR Code ติดไปกับผลิตภัณฑ์เมื่อลูกค้าสแกน QR Code เน้นการใส่ใจสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของเกษตรกร ช่วยเพิ่มจุดแข็งให้แก่ผลิตภัณฑ์

1.4 การสร้างเครือข่ายพัฒนาและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ชุมชนจึงควรมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นเพื่อรับคำปรึกษา และขอคำแนะนำในด้านการเพิ่มมูลค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองกลุ่มลูกค้า และดำเนินการไปพร้อมกับการตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรในชุมชน และใส่ใจสิ่งแวดล้อม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยต่อสุขภาพและใช้ภูมิปัญญาเป็นต้นทุนในการบูรณาการเพื่อเป็นจุดแข็งของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนต่อไป

2.2 ควรทำการศึกษาผลการใช้แนวคิดเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมรูปแบบธุรกิจผ่านโมเดลแผนธุรกิจ Business Model Canvas

2.3 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบผลการใช้ช่องทางการจัดจำหน่าย 3 ช่องทาง ได้แก่ 1) การขายปลีก และขายส่งผลิตภัณฑ์หน้าร้าน 2) การจัดแสดงสินค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์นอกสถานที่ และ 3) ช่องทางการส่งจอบทางโทรศัพท์และช่องทางออนไลน์ ที่มีต่อผลประกอบการเพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางพัฒนาทักษะการจัดจำหน่ายให้กลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์. (2562). *โครงการบริการวิชาการเพื่อการบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชากรในท้องถิ่นและพัฒนาผลิตภัณฑ์*. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.

ณ พรรณ สินธุศิริ และคณะ. (2563). ช่องทางการจัดจำหน่ายสำหรับผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวอินทรีย์: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลินครคง จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(2), 82-107.

ทัศนีย์ อารมณ์เกลี้ยง. (2560). *การวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

พรทิพย์ อ้นเกษม และคณะ. (2563). *โครงการพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวน 30 ตำบล*. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.

- พรพรรณ เกิดปราชญ์. (2563). *แผนธุรกิจ Chic-Chom*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ยุพาพร รุ่งงาม. (2545). *การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รัชชิต สุทธิพงษ์. (2559). เศรษฐศาสตร์การศึกษากับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*, 4(2), 2-15.
- รัถยานภิก รัชตะวรรณ และคณะ. (2561). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาพ. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 11(1), 231-238.
- สำนักส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน. (2559). *คู่มือการจัดการความรู้ชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน
- Becker, G. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*. National Bureau of Economic Research, Inc.
- Bouneaw, J. (2007). *The Participation in Research for Locally*. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). *Rural development Participation: Concept and Measures for Project Development committee Center for International Studies*. Cornell University.
- Creighton, J. L. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement*. San Francisco: Jossey Bass.
- Keith, D. D. (1972). *Human behavior at work human relations and organization behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- Mincer, J. A. (1974). *Schooling, Experience, and Earnings*. National Bureau of Economic Research
- Romer, P.M. (1990). Endogenous technological change, *Journal of Political Economy*, 98(5, Part2), S71-S102.
- Worapradit, S. (2010). *Community Participation Division of Information Technology Office of the Non- Formal and Informal Education Trat Province*. Trat: Office of the Non-Formal and Informal Education Trat Province.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ประจำปีงบประมาณ 2565 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้